

Papp Rita

„Perellyenek az ördögök véle!”

Mocskolódás, rágalmazás, becsületsértés Debrecenben 1693 és 1703 között

Dolgozatomban az 1693 és 1703 közötti Debrecen városának sértésekkel, rágalmakkal kapcsolatos pereskedéseit vizsgálom. Forrásként a város magisztrátusi, valamint büntető-törvényszéki jegyzőkönyveit használtam. Előbbiekben találjuk magukat a pereket, utóbbiakban pedig a fennmaradt tanúvallomásokat. A forrásokból idézett szövegeket igyekeztem archaikus formában megtartani, de néhány esetben – pl. az ékezetek, ígékötők, kis- és nagybetűk használatakor, valamint a külön- és egybeírásnál – a mai helyesírás szabályait alkalmaztam az átírásnál.

A becsületsértés a *delicta privata* cselekmények, vagyis a magánbüntettek közé tartozott, s rendszerint a sértett keresetére indult az eljárás, csakúgy, mint a kisebb hatalmaskodások és károkozások esetében. Nagyon komolyan vették a korszakban, az emberek rendkívül érzékenyek voltak rá.¹ Bónis György szerint a kor emberei „sokszor apró sérelmekkel is a bírósághoz szaladtak”.² Az idetartozó perek számát nem egyszerű meghatározni. Ennek az a legfőbb oka, hogy a gyalázkodásokat, mocskolódásokat nem mindig egyszerű elválasztani a káromkodásoktól, szitkozódásoktól. A vizsgálat során komoly nehézséget okozott számomra ezek különválasztása, hiszen a felek olykor igen rút, káromló szitkokkal sértegették egymást. Én általában azokat az eseteket, amelyekben konkrét személy, s nem Isten vagy a szentek ellen irányult a szitkozódás – és az ítélet sem utal súlyos, a káromkodásoknál jellemző büntetésre – a mocskolódás, becsületsértés kategóriájába soroltam. A vizsgált évek jegyzőkönyvi anyagában összesen 207 olyan ügyet találtam, amely kapcsolódik a címben megjelölt témához. Ebből a több mint kétszáz ügyből körülbelül 190 az, amelyik mocskolódás, rágalmazás, becsületsértés miatt indított pereskedés. (Vagy ezek a bűnök is szerepelnek a vádak között.) Kilencet inkább a káromkodáshoz sorolhatunk, néhány esetben pedig vagy nem indult eljárás, vagy nem a mocskolódás volt a vád, de mégis kapcsolódnak a témánkhoz. Ilyen például Poroszlai Szabó István és felesége, Nagy Kata kibékítése 1701 márciusában. Az asszony amellett, hogy már háromszor hagyta el a férjét, azzal is rágalmazta, hogy török módon bánik vele. A férfi kezdetben törvényszék elé akarta citálni feleségét, de „*az asszonnak szüleinek instantiájára és a Nemes Tanács intimatiójára*” elállt ettől a szándékától, felesége pedig megkövette őt, s kézbeadással kötelezte magát, hogy ezentúl megbecsüli, s hűségesen él vele.³

Ezt a több mint kétszáz ügyet vizsgálva 160 felperessel vagy sértettel (106 férfi és 54 nő), 234 vádlottal vagy elítélttel (166 férfi és 68 nő), illetve 17 egyéb, megemlített személlyel (9 férfi és 8 nő) találkozunk. Ezek összeadása azonban nem mutatja meg nekünk, pontosan hányan is keveredtek bele ezekbe az ügyekbe, hiszen voltak, akik többször is

¹ Kállay 1996. 315.; Szendiné 2005. 78.

² Bónis 1962. 247. Korszakunkban még nem alakult ki önálló bírósági szervezet, a bíraskodás joga a főbíróval együtt 13 tagú szenátus, a kistanács kezében volt. Az igazságszolgáltatás menetéről l. bővebben: Komoróczy 1981. 219–220.; M. Antalóczy 2001. 54–55.; Kállay 1996. 67–71.; Stipta 1998. 72–73.

³ MNL HBML IV.1011.a 25. k. 90–91. 1701. márc. 24.

pereskedtek. Bihari Jánosné például ketten is perbe fogták, de többek között Rimaszombati Szabó János is többször, háromszor szerepel vádlottként.⁴ A felperesek között is találunk átfedést. Nagy Lőrincné Jó Anna két külön mocskolódási pert is indított egy időben.⁵ S olyan is előfordul, hogy valaki egyszer felperesként, máskor alperesként jelenik meg a forrásokban.⁶ A számolást tovább nehezíti, hogy nem mindig egyértelmű, ugyanarról a személyről van-e szó két különböző bejegyzésben. Szerencsére találkozunk olyan esetekkel, amikor ragadványnevek segítik ennek tisztázását, de a ritka neveknel is nagy rá az esély, hogy azonos személyekről van szó. Olykor pedig magából a szövegből, a perek körülményeiből következtethetünk erre. Ezek a tényezők segítettek többek között a fent említett példák esetében is. De sajnos egy olyan gyakori nevet látva, mint a Balog János, Nagy István vagy Kis Istvánné – ha nincs egyéb utalás a bejegyzésekben –, szinte lehetetlen megmondani, ugyanazt a személyt takarják-e. Mindent egybevetve megállapítható, hogy a perekben érintettek száma 365 (247 férfi és 118 nő) és 392 (268 férfi és 124 nő) közé esik.⁷

A perek részletes vizsgálata során külön kell kezelnünk az „egyszerű” sértegetéseket és mocskolódásokat, valamint a hamis vádaskodást és különféle rágalmakat. A korábbiakhoz hasonlóan itt sem mindig egyszerű a perek besorolása, hiszen a vádákban voltak átfedések, s a megfogalmazás sem mindig egyértelmű.

A peranyagokat vizsgálva nem mindig derül ki a pontos vád. Nyolc esetben csupán arról tájékoztatnak, hogy „diffamatio” történt. Ez lehet többek között sértegetés, rágalmazás, hamis hír keltése a felperesről. A Molnár Istvánné és Csanálosi Jánosné között zajló perből sem derül ki, mivel gázolt Csanálosiné a másik asszony becsületébe, pedig három bejegyzést is találunk az ügyről. A pereskedés 1703 júniusában kezdődött, és a következő hónapban már meg is született az ítélet. Ebből megtudjuk, hogy kezdetben Molnárné hajlott a peren kívüli megegyezésre, és hajlandónak mutatkozott eltekinteni a pertől, ha Csanálosiné megköveti őt, ám végül mégis úgy döntött, törvény elé viszi dologát. Igazat is adott neki a bíróság, s az alperest 100 forint nyelvváltáság kifizetésére ítélték.⁸

Olykor a bejegyzésekből kiderül ugyan, hogy mocskolódásról, szidalmazásról van szó, de az már nem, hogy milyen sértések hangzottak el. Ezekhez nem ritkán valamilyen erőszakos cselekedet, támadás, testi sértés is párosult. Így volt ez Szegedi János esetében is, akit 1702 márciusában állítottak törvényszék elé, mert – több más bűne mellett – szüleiére támadt, s őket „nyelvével megmocskolta”.⁹ Ám egy egy héttel későbbi bejegyzésből megtudjuk, hogy végül „ugyan szüleinek törekedésire meggratidiztatott”, vagyis kegyelmet kapott, azzal a feltétellel, „hogy többé abb[an] magát ne[m] egyelítí, szüleit illendő tisztesség[en] tartya”.¹⁰ A szülők ellen irányuló mocskolódásra, rossz bánásmódra több példát is találunk. Borbély

⁴ Bihari Jánosnéra l. *uo.* 24. k. 782–783. 1700. aug. 30.; Rimaszombati Szabó Jánosra l. *uo.* 124. 1694. jún. 17.; 194–195. 1695. jan. 13.; 259. 1695. ápr. 21.

⁵ *Uo.* 25. k. 454. 1702. nov. 23.; 461. 1702. dec. 2.

⁶ L. pl. Kerékgyártó András. Felperesként l. *uo.* 24. k. 764. 1700. júl. 10. Felperesként l. *uo.* 766. 1700. júl. 12.

⁷ A minimum létszám meghatározásához azokat a neveket is egyszer vettem figyelembe, amelyek biztosan azonos személyeket takartak, valamint azokat is, amelyeknél ez nem állapítható meg egyértelműen. A maximum létszám megadásához pedig csupán az egyértelműen azonos személyeket takaró neveket számoltam egyszer, s azon nevek esetében, ahol különböző személyekről lehet szó, minden előfordulást külön személynek számoltam.

⁸ MNL HBML IV.1011.a 25. k. 620. 1703. jún. 18.; 628. 1703. jún. 30.; 641. 1703. júl. 14.

⁹ *Uo.* 319. 1702. márc. 6.

¹⁰ *Uo.* 322. 1702. márc. 13.

Györggyel kapcsolatban ugyan nem jegyezték fel támadást, testi sértést, de kiemelték, hogy „*édesanyját rosszul tartván[n], cselédgyit reá bocsátván, azzal is mocskolatván*” akartak eljárást indítani ellene 1699 márciusában. Kérésére azonban neki is megkegyelmeztek, és eltekintettek a pertől. Cserébe meg kellett követnie édesanyját a tanács előtt, s meg kellett ígérnie, hogy házához visszafogadja és ezután jól, istenesen tartja.¹¹ Nyomdafestéket nem tűrő módon mocskolta elhunyt édesapját Szappanos Szabó István, miután megtudta, hogy apja végrendelezett, s a szerint kell eljárni. Tettét tovább súlyosbította, hogy édesapja mellett a végrendeletet eligazító előjárókat is mocskolta „*ocsmán beszédekkel mondván*”. Mindezek miatt arra ítélték, hogy háromszor verje meg furatossal a hóhér a piacon, majd tegyék nyakvasba, legközelebb pedig halál lesz a büntetése.¹²

Többször olvashatunk a feleség szidalmazásáról is, amely ugyancsak gyakran együtt járt családon belüli erőszakkal. Az általam vizsgált hat esetből négyben szintén erről volt szó. Mind közül a legsúlyosabbak a Szolnoki István elleni vádak. A férfi nemcsak szidalmazta feleségét, de kezdettől fogva rosszul tartotta és bántalmazta is. Végül pedig olyan kegyetlenül megverte 1694. nyár elején, hogy az asszony belehalt a sérüléseibe. Szolnoki tagadta, hogy ő okozta a halálát, sőt azt is, hogy rosszul bánt vele. Állítása szerint „*a' melly éczaka megholt, az udvaron azon este megkerengvén elesett, és vért kezdett hánni, mivel a' súly megfakadt benne*”. Azonban bebizonyosodott, hogy Szolnokiné egészséges volt, s kétség kívül a verésbe halt bele. A férfit ezért halálra, fejevzésre ítélték, azzal súlyosbítva, hogy lófarkon vigyék a büntetés helyére.¹³ Szürke Andrást saját felesége, Kerékgyártó Anna hívta perbe 1700 márciusában, mert amellet, hogy „*tatár hermez szíjára valónak, hóhér pallosára valónak, eb ágyából születetnek szíttá*”, még súlyosan bántalmazta is. Azzal vádolta férjét, hogy bezárta a pitvarba és egy hasábfával leütötte, betörve a fejét, továbbá korábban is többször megverte, és megfenyegette, hogy „*vérit kiontya, a' kezét elvágja, szemit kiver?*”. A vádlott napot kért, hogy felkészülhessen a védekezésre, s az ügy következő tárgyalásán már ő is hosszasan sorolta, milyen részeges, tékozló és szófogatatlan asszony a neje, aki többek között ebnek, kutyanak s gyilkosnak szidta férjét. A tanúvallomások mindkettejük állításait igazolták, így a férjnek büntetést kellett fizetnie az erőszakért és a mocskolódásért is, az asszonynak pedig a mocskolódásért.¹⁴ Az egyik tanú szerint az asszonyt nemcsak a férje, de az apósa is megverte, míg egy másik szerint időnként az anyósa is megpirongatta. De az is kiderül, hogy Kerékgyártó Anna is szidalmazta apósát.¹⁵ A konfliktus tehát nemcsak a házastársak között állt fenn, de azok szüleivel is (legalábbis az asszony esetében).

A fenti példák egy része is mutatja, hogy a jegyzőkönyvek számos esetben megőrizték, miféle sértésekkel illették egymást a városlakók a vizsgált időszakban. Ezek tanulmányozása során a legkülönbébb mocskolódásokkal találkozhatunk, amelyek között akadnak

¹¹ Uo. 24. k. 433. 1699. márc. 16.

¹² Uo. 25. k. 636. 1703. júl. 9.; 640. 1703. júl. 12.

¹³ Uo. 23. k. 120–121. 1694. jún. 14.; 138. 1694. júl. 5.

¹⁴ Uo. 24. k. 658. 1700. márc. 8.; 661–662. 1700. márc. 13.; 663–665. 1700. márc. 15.; 728. 1700. jún. 12.

¹⁵ MNL HBML IV.1018.e 2. k. 259–262. 1700. márc. 13. További adalék az ügyhöz, hogy egy évvel a pereskedés után az asszony ismét perbe hívta Szürke Andrást, ekkor már mint volt férjét, és a nyolcévnyi házasság alatti szolgálatának bérét, valamint a neki készített szoknyát és jegyruhát kívánta megkapni. A tanács azonban úgy határozott, hogy mivel felesége és nem szolgálója volt a férfinak, ezért a volt férj semmivel nem tartozik. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 174. 1701. júl. 12.

nyomdafestéket nem tűrő gyalázkodások is. Sőt olyanok is, amelyeknek már az olvasásába is belepirul a kutató.

Igen gyakori volt, hogy valakit „*kutya lelkűnek*”, „*eb születtenek*” s hasonlóknak mocskoltak. Károlyi Istvánt például azért ítélték 1695 júliusában 200 forint kifizetésére, mert rátámadt Veresmarti Jánosra, s mellé őt „*kutya lelkű, eb születtenek, fattya*” jelzőkkel illette.¹⁶ De Kodormány György is azért perelte Nagy Mihályt 1698 novemberében, mert a férfi őt kutyanak, orcátlan kutyanak nevezte, s ezt sok ízben megismételte, hangosan is kiáltotta. Ítélet sajnos nem maradt fenn az ügyel kapcsolatban, de a felperes nyelvváltság kiszabását kívánta.¹⁷ Kerékgyártó András pedig azért hívta törvény elé Adám Szűcs Jánost 1700 júliusában, mert állítása szerint a férfi „*kutya valagából, kutya pisájából esettnek szidalmazta*”, ráadásul még meg is verte. Ezeket azonban nem sikerült bizonyítania, így a vádlottat felmentették.¹⁸

Ki kell emelnünk a tanács, a városvezetés elleni mocskolódásokat, hiszen ezek külön csoportot képeztek.¹⁹ Már láttuk, hogy Szappanos Szabó István nem riadt vissza attól, hogy mérgében előljáróit szidalmazza, és nem ő volt az egyetlen. Az övével együtt összesen tíz idetartozó ügyről számolnak be a vizsgált jegyzőkönyvek.²⁰ Balog János szájából hangozhatott el a címünkben is szereplő szemtelen kijelentés: „*Perelhyenek az ördögök velle!*” A férfit 1694 februárjában állították törvényszék elé, és a vád szerint egyéb mocskos szókkal is illette a tanács egyik tagját, Szabó Sámuel. Ilyen volt például, hogy „*ebnek kell tanácsbeli embersége*”, de találunk ennél vulgárisabb kifejezést is a bejegyzésben. Sajnos az ítélet nem maradt fenn, és mivel Balog mindent tagadott, nem tudjuk, valóban elhangzottak-e a sértések.²¹ Hozzá hasonlóan Desericzki András büntetését sem találjuk meg a jegyzőkönyvben. Ő már nem csupán egyetlen tanácstagot sértett meg, hanem a vád szerint a „*becsülletes tanácsbeli személyeket, személy szerint és közönségesen a' N[emes] Tanácsot illetlen szókkal mocskolta*” 1701 májusában.²² Különösen szemtelen volt Csáki János is, akivel egy 1701. júniusi bejegyzésben találkozunk. Csáki amellet, hogy a csapszéken összeesezett és összeverekedett a többi vendéggel, még szitkozódott is, s illetlenül beszélt. Ráadásul azt is mondta, hogy „*neki a' bíró sem parancsol*”. Kérésére az esküdtek eltekintettek a keményebb büntetéstől, s megelégedtek azzal, hogy a férfi kövesse meg a tanácsot. Ám kikötötték, hogy többé nem viselkedhet ilyen éretlenül, másként súlyosabb következményekkel kell számolnia. Az ítéletből arra következtethetünk, hogy nemcsak a bírót, de a tanácsot is megsértette.²³

A mocskolódás mellett a különféle rágalmak sem voltak ritkák a korabeli Debrecenben. Nagyon gyakran találkozunk a vizsgált forrásokban azzal, hogy valakit rossz, tisztességtelen, megbízhatatlan embernek neveznek. Ez, vagy ezzel összefüggő kijelentések

¹⁶ Uo. 23. k. 303–304. 1695. júl. 4.

¹⁷ Uo. 24. k. 329. 1698. nov. 27.

¹⁸ Uo. 764. 1700. júl. 10.; 805. 1700. okt. 11.

¹⁹ Hajdu Lajos az előjárók becsmérést a politikai bűncselekmények csoportjába sorolja, s a hatóság elleni tisztetlenséget Kállay István is külön kategóriaként kezeli. L. Hajdu 1985. 281–282.; Kállay 1996. 281–284.

²⁰ Ide nem értve azokat a pereket, amelyekben a vádlottak nem egyszerűen szidalmazták, de meg is rágalmazták, tisztességtelennek nevezték a városvezetőket, tisztségviselőket. Ezekről a perekről később lesz szó.

²¹ MNL HBML IV.1011.a 23. k. 98. 1694. febr. 11. A választott hites közönség (electa iurata communitas) tagjai között 1694-ben két Szabó Sámuel is szerepel (Szatthmári Szabó Sámuel és Debreczeni Szabó Sámuel), s egyikük vásárbíró is volt ekkor. Uo. 90. 1694. jan.; 93. 1694. jan. 2.

²² Uo. 25. k. 131. 1701. máj. 30.

²³ Uo. 156–157. 1701. jún. 18.

több mint ötvenszer szerepelnek a vádak között. Képes Gáspár ellen Ungvári Sámuel indított pert 1695 februárjában, mert a férfi „*hamisnak mondotta, hamis embernek kiáltotta*” az utca hallatára.²⁴ Varjas Jánosnét pedig állítólag Víg Mihály „*hamissolta, rosszalta*” Komáromi György malmos házában 1698 nyarán.²⁵ Sajnos egyik esetben sem ismerjük az ítéletet. Nyelvváltságot kellett viszont fizetnie 1700 júliusában annak a Szücs Istvánnak, aki részegen „*orczátlan, kétpalástú, rossz asszonynak*” nevezte Rác Pálnét, miután az asszonyt Szücs kocsisa felengedte a férfi szekérére.²⁶ Szintén nyelvváltság volt a büntetése ugyanez év novemberében Bihari Jánosnénak is, amiért Portörő Istvánnét a piacon, több más kijelentés mellett, azzal gyalázta, hogy „*hamis, tökéletlen, csalárd asszony*”.²⁷

Tizennégyszer szerepel a rágalmak között a hamis hitű vagy hamis lelkű, amely szintén a tisztességtelen, megbízhatatlan, hazug emberek jelzője volt, és nagyon komolyan vették a korszakban. Ezt mutatja Csabai Mihály esete is, akinek azért kellett törvényszék elé állnia 1701 decemberében, mert „*hamis hitűnek mondották, jól tutta, benne heverl*”. Vagyis tudta, minek nevezték, mégsem indított pert miatta. Ez pedig azt a látszatot keltette, hogy a szóbeszéd igaz. Védőbeszédéből azonban kiderül, hogy Csabai már kezdeményezte az eljárást, ezért nem marasztalták el az ügyben.²⁸ S valóban, rögtön az ezt követő bejegyzésben arról olvashatunk, hogy a férfi azzal vádolt egy bizonyos Csató Menyhártot, hogy a szappanos céhben és a bíró előtt is azt állította róla, hogy őt (mármint Csabai Mihályt) valaki hamis hitűnek mondta, azt állítva, hogy hamisan esküdt, s nem méltó a céhtagságra sem. Csató szerint Oros István volt a befeketítő, aki ezt nem is tagadta, de igyekezett bebizonyítani, hogy „*az A[ctor] hiti után Dikó Istvánnak alkalmas javait elő ne[m] attá*”, mely miatt jogosak a róla tett kijelentései. Orosnak végül ezt nem sikerült igazolnia, így nyelvváltságra ítélték.²⁹ Előfordult, hogy a vádlott is tudott bizonyítani néhány terhelő információt a felperesről, ám így sem sikerült elkerülnie a büntetést. Pataki Jánosnét Ballabas István és felesége, Vadászi Judit hívta törvény elé 1695 júniusában, mert a férfit hamis hitűnek, hamis lelkűnek, az asszonyt pedig kurvának (sic), fertelmesnek mocskolta. Patakinénak ugyan sikerült bizonyítania, hogy amikor egyik éjszaka kérdőre vonták a későn hazaérkező Vadászi Juditot, a nő azt felelte, hogy a szeretőjénél járt, azonban az esküdtek szerint ez „*ne[m] elégséges ok arra, hogy mocskolhatta volna*”, ezért őt is nyelvváltsággal büntették.³⁰

Ugyancsak a tisztességtelen ember látszatát keltették azok a vádak is, amelyekkel Szalontai Szabó János rágalmazta Kőrösi Szabó Jánost Varga György házában egy mulatozás során 1702-ben. Szalontai, miután megártott neki a sok bor, azt állította Kőrösiről, hogy Erdélyben elárulta őt, s pribékek, törökök is nevezte őt árulásáért.³¹ A tanúvallomásokból az is kiderül, hogy Szalontai pontosan mivel gyanúsította a férfit. „*Hiszem áruló az, a' ki egy úton jár az emberrel, s a' harminczadon előadja*.”³² Arról nem kapunk további információt, hogy valójában mi is történt Erdélyben, de a pereskedés azzal zárult, hogy Szalontai

²⁴ MNL HBML IV.1011.a 23. k. 219. 1695. febr. 28.

²⁵ Uo. 24. k. 405. 1699. febr. 16.

²⁶ Uo. 746. 1700. jún. 28.; 749. 1700. júl. 3.

²⁷ Uo. 782–783. 1700. aug. 30.; 814. 1700. nov. 27.

²⁸ Uo. 25. k. 259. 1701. dec. 15.

²⁹ Uo. 259. 1701. dec. 15.; 259–261. 1701. dec. 15.; 321–322. 1702. márc. 13.

³⁰ Uo. 23. k. 289–290. 1695. jún. 16.; 304. 1695. júl. 4.

³¹ Uo. 25. k. 429–430. 1702. szept. 9.

³² MNL HBML IV.1018.e 2. k. 506. 1702. szept. 9.

Szabó Jánosnak nyelvváltságot kellett fizetnie, amiért árulónak, pribéknek nevezte a felperest.³³ Hasonló a helyzet Sajtos György és Faragó István esetében is. Sajtos azért hívta perbe 1699 februárjában Faragót, mert a férfi rátámadt a csapszéken, miközben azzal rágalmazta: „*Te árultál bé, lélek beste, kurva fia [sic] az só királynak.*”, s pribék lelkűnek is kiáltotta, amellyel máshol is mocskolta. Sajnos az ítélet nem maradt fenn, így nem tudhatjuk, hogy Faragó valóban árulónak nevezte-e a férfit, ahogyan azt sem, hogy ha így volt, Sajtos György rászolgált-e erre.³⁴

Számos hasonló esettel találkozunk a jegyzőkönyvben. Alföldi Gergely például azért pereskedett Bene Istvánnal, mert a férfi többször is azzal gyalázta, hogy nem méltó sem a városban lakásra, sem a céhtagságra.³⁵ Sajnos ezúttal sem derül fény a per kimenetelére, de a tanúvallomásokból megtudunk néhány érdekes részletet az ügyről. Kiderül, hogy Bene István Alföldi Gergely mostohafia volt, s nemcsak őt, de a fiát is mocskolta. Az egyik tanú hallotta, amint Bene így nyilatkozott mostohaapjáról: „*a vénember csak annak az istenkáromló fiának hitte el szavát, az városban sem kellene tartani, csak ki kellene csapni*”. Egy másik tanú szerint, amikor Alföldi számon kérte Benét, miért mondja azt a fiáról, hogy nem méltó arra, hogy Debrecenben lakjon, sem arra, hogy céhtag legyen, a férfi így válaszolt: „*azért mondtam, most is azt mondom, mert te az én megholt anyámat sokat szidalmaztad*”.³⁶ Ezek alapján úgy tűnik, hogy Bene ezekkel a sértésekkel elsősorban nem a felperest, hanem annak fiát mocskolta, ám a vádban nincs erre vonatkozó utalás. Természetesen attól függetlenül, hogy ez nem maradt fenn a tanúvallomásokban, Bene az idősebb Alföldiről is állíthatta, hogy nem méltó a céhtagságra, s így már érthető lenne, miért nem említik a vádban a felperes fiát is sértettként.

Érdeemes megemlítenünk Albisi Ferenc és Szattmári Ferenc 1697 júniusában kezdődő perét. Az eset azért érdekes, mert két ügyvéd pereskedéséről van szó. A vád szerint Szattmári azzal gyanúsította Albisi Ferencet, hogy „*principalissának perit szántsándékkal vesztette el*”.³⁷ S egyelőre ennyi információval meg is kell elégednünk, mert sem ítélet, sem tanúvallomások nem maradtak fenn az esettel kapcsolatban. Nem Albisi volt az egyetlen ügyvéd, aki rágalmazás miatt kezdeményezett eljárást. Szenttamási István Szücs Jánosnét hívta perbe, mert az asszony azt állította róla, hogy „*Kerékgyártó András causáját felibül vállalta fel*”. Az asszony Füleki Jánosra adta tovább a szavatyt, Füleki pedig magára Kerékgyártóra, akinek nyelvváltságot kellett fizetnie ezért.³⁸

Előfordult olyan is, hogy valakit „*bóhér lelkűnek*” vagy „*ármányos lelkűnek*” mocskoltak, de még lehetne szemezgetni a hasonló perekből.³⁹

Itt is külön kell foglalkoznunk a városvezetés, a tisztségviselők, illetve a város dolgában eljáró személyek elleni rágalmakkal. Kilenc ilyen esetet találunk a vizsgált forrásokban, ezekből kettőben engedetlenségről is, háromban pedig egyenesen pártütésről olvashatunk. 100 forint nyelvváltságra ítélték Diószegi Pétert 1693 decemberében, mert azzal

³³ MNL HBML IV.1011.a 25. k. 472. 1702. dec. 16.

³⁴ Uo. 24. k. 417. 1699. febr. 26.

³⁵ Uo. 25. k. 157. 1701. jún. 18.

³⁶ MNL HBML IV.1018.e 2. k. 383. 1701. jún. 18.

³⁷ MNL HBML IV.1011.a 24. k. 82–83. 1697. jún. 24.

³⁸ Uo. 764. 1700. júl. 10.; 765. 1700. júl. 12.; 766. 1700. júl. 12. További érdekesség, hogy arról a Kerékgyártó Andrásról van szó, aki Ádám Szücs Jánost perelte ugyanekkor testi sértésért és mocskolódásért, így logikus a feltételezés, hogy Szücs Jánosné Ádám Szücs János felesége, esetleg édesanyja lehetett. L. fentebb.

³⁹ Hóhér lelkűre l. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 239. 1701. nov. 21. Ármányos lelkűre l. uo. 447. 1702. okt. 2.

vádolta a boltbírákat, hogy miattuk nem lehet elküldeni a görögöket Debrecenből, ők tartják benn és oltalmazták őket, mert „*selyemövet adnak nekik a görögök*”. Diószegi állítólag nem emlékezett rá, hogy ezt mondta, de mivel „*az bites boltbíró szemébenn mondotta [...], hogy szájából hallotta az allegált mocskos szókát*”, ezért elítélték.⁴⁰ Fényes Istvánt és Kolosvári Istvánt a rágalmazás mellett engedetlenkedéssel is vádolták. Mindketten 1695. március elején, „*a' közönséges szükségre adandó szekerek kiállításának alkalmatosságával*” tagadták meg az együttműködést, azzal az indokkal, hogy ők nem adnak szekeret, amíg az esküdtek sem adnak. Kolosvári még azt is hozzátette, hogy az esküdtek „*semmit ne[m] szolgálnak*”, emellett éjszaka társaival összegyűlve mocskolta a tanácsot és az esküdteket. Fényesnek valamivel kisebb volt a bűne, ugyanis ő csupán egyetlen esküdtet nevezett hamisnak, igaz, már ez is hatalmas tiszteletlenségnek számított. Sajnos egyikük ítéletét sem ismerjük.⁴¹ Majtini András pedig amellett, hogy többször „*mocskolta, hamissolta, szidalmazta*” a szenátust és a prédikátorokat, még a henteseket is a boltbírák ellen uszította. Mindezért „*mélto volna az halálra, mindazáltal árváira nézve élete meghagyattatik, hanem böhér kezéb[en] adattatván megszállmakoszorósszassék, nyelvinél fogva kivitetten, az várasul kivezettetssék in perpetuum auxilium, és az háza is elhányattassék*”.⁴²

Igen változatosak voltak az egyéb bűncselekményekkel kapcsolatos rágalmak is. A hamis vádaskodások közül az egyik leggyakoribb a tolvajnak, lopónak, prédálónak nevezés volt, amellyel huszonhárom alkalommal találkozunk a vizsgált jegyzőkönyvekben. A korábbi évtizedekhez, évszázadokhoz hasonlóan a vizsgált tizenegy évre is jellemző, hogy a férfiaknál volt gyakoribb ez a fajta vádaskodás, igaz több példát találunk nőkre is a tolvajnak mondottak, s a tolvajnak nevezők között is.⁴³ Kis Benedek 1696 februárjában hívta törvényszék elé Balog Jánosné Körhöny Erzsébetet, mert az asszony az utca hallatára azzal gyanúsította, hogy mind az ő, mind nénje tyúkját ellopta, s megette. A férfinak azonban semmit nem sikerült bebizonyítania, így Balognét felmentették, ráadásul a felperesnek még fizetnie is kellett a meg nem érdemelt pereskedésért (in poena indebitae actionis). A férfi nem fogadta el az ítéletet, és új eljárást kért, azonban erről már nem tudósít a jegyzőkönyv.⁴⁴ Szintén felmentették Pap Gábort is, akit Lipcsei Ferenc citált a bíróság elé 1697 szeptemberében, mondván, őt „*azzal diffamálta, hogy búzáját verméből ellopta*”. Az alperes védőbeszédében elmondta, hogy erős jelekből gyanakodott a férfira, ám mivel az a törvény előtt tisztázta magát és felmentették, most nem tartozik neki semmivel. Az esküdtek is úgy ítélték meg, hogy Lipcseinek meg kell elégednie a korábbi felmentésével.⁴⁵ Sikeresen bizonyított ugyanez év nyarán felperesként Varga Andrásné, akit Nagy Mihály rágalmazott azzal, hogy „*batalmasul, tolvajul*” vette el a viaszát. A tanúk igazolták az elhangzottakat, és Nagy Mihályt nyelvváltság fizetésére ítélte a bíróság.⁴⁶

⁴⁰ MNL HBML IV.1011.a 23. k. 78–79. 1693. dec. 14.

⁴¹ Fényes Istvánra l. uo. 225. 1695. márc. 7. Kolosvári Istvánra l. uo.

⁴² Uo. 65–66. 1693. nov. 27.; 75. 1693. dec. Több mint két évvel később Majtini visszatérhetett Debrecenbe azzal a feltétellel, hogy kövesse meg a tanácsot és adjon magáról reverzálist. L. uo. 407. 1696. márc. 27.

⁴³ 16. század közepi és 17. század eleji adatokat vizsgált Szendiné Orvos Erzsébet. L. Szendiné 2005. 78. De Bónis György is a férfiak ellen használt rágalmak közé sorolja a „tolvaj” kifejezést. L. Bónis 1962. 247–248.

⁴⁴ MNL HBML IV.1011.a 23. k. 370. 1696. febr. 6.; 387. 1696. márc. 11. A be nem bizonyított váddal való gyanúsítás is becsületsértésnek számított. Sőt voltak, akik a bíróság félrevezetését látták az ilyen esetekben. L. Kállay 1996. 324–325.

⁴⁵ MNL HBML IV.1011.a 24. k. 113. 1697. szept. 5. A lopás miatt indított perre l. uo. 87. 1697. jún. 27.

⁴⁶ Uo. 23. k. 422. 1696. máj. 21.; 432. 1696. júl. 2.

Az idevonatkozó bejegyzéseket olvasva igen változatos azon tárgyak, értékek listája, amelyek ellopásával meggyanúsították egymást a lakosok. Az eddig felsoroltak között már láthattunk tyúkot, búzát és viaszt. Ezeken kívül találunk még borsot, tűt és pénzt is.⁴⁷ De nem mindig derül ki, hogy minek az eltulajdonításával rágalmazták a felpereseket. Mészáros Dániel például azért perelte Mészáros Bálintot, mert őt lopónak mondta, s ugyanígy Czeglédi Mihályné is Aros Mihálynét.⁴⁸ Kecskeméti Szabó Mihály pedig azért hívta törvényszék elé Balog Szabó Jánost 1703 novemberében, mert „*Ormós Mihály czebmester ur[am] házában az szabó czeb előtt azszal diffamálta, hogy némely javait az A[ctor] elloptá*”. Az előző két ügy kimenetelét nem ismerjük, de Balog Szabó Jánosnak nyelvváltságot kellett fizetnie a méltatlan gyalázásért.⁴⁹

Igen sok, ötvenhét nemiséggel kapcsolatos rágalmat találunk a vizsgált forrásokban. Ebből húsz esetben olyan férfiak indítottak pert, akikről paráznság miatt törvényszék elé állított leányok, asszonyok vallották, hogy velük vétkeztek. A nők szinte mindegyike – a húsból tizenhat – azt is mondta, hogy a felperes teherbe ejtette. Lacza Erzsébetet 1697 szeptemberében állították a bíróság elé, mert paráznság következtében teherbe esett. A nő Gulyás Mihályra vallott, ám a férfi pert indított a rágalom miatt, amely során sikeresen tisztázta magát, így Lacza Erzsébetet arra ítélték, hogy „*az hamis vallás tételért nyelvénél fogva kivitettséke, paráznságáért pedig megvesszőztesseke hóhér által*”.⁵⁰ Fejértói Borbély János is sikeresen purgálta magát 1698 júniusában, miután Nagy Jánosné Kovács Dorkó „*azszal diffamálta, hogy a' nálla lévő gyermeke az A[ctor]tul való*”. Az asszonynak a rágalmazásért nyelvváltságot kellett fizetnie, paráznságáért pedig szalmakoszorúval a fején megverte a hóhér.⁵¹ Ugyanebben a hónapban nyelvváltságra ítélték Bocsok Mihályné Füsüs Máriát is, aki Ördög Györgyöt nevezte meg gyermeke apjaként, de sorolhatnánk még a hasonló ügyeket.⁵²

A vizsgált években öt nő adott be keresetet amiatt – vagy amiatt is –, mert kurvának (sic) nevezték. Erdődi Péterné ellen pedig a magisztrátus fiskálisa indított eljárást 1701 szeptemberében, mert „*más becsülletes asszont megmocsokolt, kurva lelkűnek (sic), kurva lelkű kurvának (sic), hamis lelkűnek mondott*”. Az ítéletet sajnos nem ismerjük.⁵³ Nagyon érdekes Pocsai Szabó Mihályné Bodor Anna és Almási Györgyné Borbély Mária pere. Pocsainé azért citálta törvény elé Almásinét, mert az asszony mások előtt nyilvánvaló, híres kurvának (sic) nevezte, sőt, másokat is erre buzdított. „*Komámasszony, ezt a' fűsűcsináló szomszéd lakóját, a' só áruló asszonyt valahol találod, csak híres kurvának [sic] mondyad, mert az:*” – mondta

⁴⁷ Borsra I. pl. no. 24. k. 228. 1698. ápr. 17. Túre I. no. 764–765. 1700. júl. 10. Pénzre I. pl. no. 23. k. 262. 1695. ápr. 25.

⁴⁸ Mészárosékra I. no. 17. 1693. ápr. 13. Czeglédi Mihálynéékra I. no. 25. 1693. jún. 1.

⁴⁹ Uo. 25. k. 677–679. 1703. nov. 19. Az ügygel kapcsolatban meg kell említenünk, hogy a bíróság azért ítélte méltatlan gyalázásnak az esetet, mert a lopást már korábban kivizsgálták, és Balog Szabó János akkor megelégedett az eredménnyel. I. no.

⁵⁰ Uo. 24. k. 111. 1697. szept. 2.; 115. 1697. szept. 9.

⁵¹ Uo. 260. 1698. jún. 16.; 264. 1698. jún. 23. További adalék az esethez, hogy az asszony férje ellen is indult eljárás, mert a vád szerint, miután tudomást szerzett felesége félrelépéséről és más férfitől való terhességéről, továbbra is vele élt. Mindezt azonban nem sikerült bizonyítani, így Nagy Jánost felmentették. Uo. 260–261. 1698. jún. 16.; 266. 1698. jún. 26.

⁵² Uo. 258–259. 1698. jún. 16. Az asszonyt a paráznság miatt arra ítélték, hogy verje ki a hóhér a városból. Uo. 255. 1698. jún. 12.

⁵³ Uo. 25. k. 195. 1701. szept. 1.

az egyik asszonynak. Pocsainé tanúi igazolták a mocskos beszédet, ezért Almásinét nyelvváltságra ítélték. Ám a vádlott ragaszkodott az igazához, s kérte az elbocsátását, hogy bizonyíthassa a felperes „*paráznaságának jelét, úgymint házban, ólb[an], boltb[an] suspecto tempore nőtelen legényekkel való társalkodását, lappangását, bészárkózását, csókolódását, sőt nyilvánvaló paráznaságát is*”.⁵⁴ Almásiné sikerrel járt. Az általa állított tanúk vallomásai több mint hét oldalon keresztül olvashatóak a büntető-törvényszéki jegyzőkönyvben, s mivel alátámasztották az asszony által elmondottakat, Almásinét felmentették a rágalmazás vádja alól.⁵⁵ Pocsai Szabó Mihályné ellen pedig eljárás indult paráznaság miatt.⁵⁶

Hét felperest gyaláztak azzal, hogy kurva fiai (sic), s a fattyú is megjelenik négyszer mint jelző. Ezek között van átfedés, négy esetben egyszerre jelenik meg ez a két sértés. Szabó Sámuel például a deákokat nevezte tolvajnak, s „*bestye fattyú, kurva [sic] fiainak*” 1698 augusztusában.⁵⁷ Szűcs Gáspár pedig ifjabb Mártha Istvánt szidta „*bestye fattyú, kurva asszony fiának [sic]*”.⁵⁸ Az első férfi büntetése nem maradt ránk, a Szűcs Gáspár ellen hozott ítéletben pedig azt olvashatjuk, hogy elengedték az erőszakért és a mocskolódásért járó bírságot, cserébe a férfinak meg kellett elégítenie a sértettet.⁵⁹

A fent felsoroltakon kívül még huszonnégyszer jelenik meg valamilyen formában a paráznaság a rágalmazásban. Molnár János azért hívta perbe Mészáros Mártont 1695 áprilisában, mert a férfi foltot ejtett Molnár és felesége becsületén is. Mészáros azt mondta róla, hogy felesége vonakodott hozzá menni, s amikor a férj az okát kérdezte, az asszony így felelt: „*[...] mert azt hallotta[m], hogy k[egye]lmed a' szolgáját felcsinálta*”. A történet még nem ér véget, mert Mészáros szerint erre Molnár így válaszolt: „*Téged meg azzal szóllottanak előtte[m], hogy deákok szeretője voltál volna*.”⁶⁰ Mészáros egy Kis Istvánné nevű asszonyra adta tovább a szavatyot, akin az rajta is maradt, így nyelvváltságra ítélték.⁶¹ A korábban említett Kerékgyártó Annához hasonlóan saját férje ellen kezdeményezett eljárást Tót Istvánné Monos Anna is 1697 februárjában. Őt is bántalmazta a férje, emellett, ha meglátta, hogy az asszony más férfival beszélgetett, rögtön vádolni kezdte: „*e' a' kurvád [sic], e' a' latrod*”. A férfi azzal védekezett, volt rá oka, hogy megüsse a nőt, a sértegetést, gyanúsítgatást pedig tagadta. Az ítéletet sajnos nem ismerjük, így nem tudjuk, mi is az igazság.⁶² Ugyanígy tett Víg Jánosné Nyirő Erzsébet is 1699 februárjában, akit szintén vert a férje, s nyilvánvaló paráznának, boszorkánynak is kiáltotta, azt is állítva, hogy „*a' mely gyermek most nálla vagyon, az sem őtűle való*”. A férfi olyan sokszor mocskolta feleségét, hogy háromszoros nyelvváltságot kellett fizetnie.⁶³

⁵⁴ Uo. 24. k. 35–36. 1697. márc. 4.; 44. 1697. márc. 21.

⁵⁵ Uo. 64. 1697. máj. 9.; MNL HBML IV.1018.e 2. k. 54–61. 1697. márc. 21.

⁵⁶ MNL HBML IV.1011.a 24. k. 70. 1697. jún. 13. Érdekes, hogy mennyire másként végződött a két asszony pere, mint Pataki Jánosné és a Ballabas-házaspár ügye. L. fentebb.

⁵⁷ Uo. 297–298. 1698. aug. 28.

⁵⁸ Uo. 23. k. 157–158. 1694. szept. 20.

⁵⁹ Uo. 210. 1695. febr. 14. A megelégités nem történt meg az előírt határidőig, s nem találunk róla több információt a vizsgált jegyzőkönyvekben. Uo. 213. 1695. febr. 17.

⁶⁰ Uo. 265. 1695. ápr. 28.

⁶¹ Uo. 266. 1695. ápr. 30. Hónapokkal az ítélet kimondása után Molnár János ismét perelte Kis Istvánnét, de ebből a bejegyzésből nem derül ki, mi a vád. Uo. 325. 1695. dec. 15.

⁶² Uo. 24. k. 32. 1697. febr. 28.; 36. 1697. márc. 4.

⁶³ Uo. 406. 1699. febr. 16.; 412–413. 1699. febr. 23.; 509–510. 1699. júl. 2. A házaspárt korábban már kibékítette a tanács, és nyolc évvel a pereskedés után nagy valószínűséggel ismét. Uo. 208–209. 1698. febr. 13.; Uo. 27. k. 282. 1707. okt. 12.

Nem Nyíró Erzsébet volt az egyetlen asszony, akit azzal rágalmaztak, hogy nem a férje gyermekét várja. Vasas Andrásné Vasas Mihályné hozta igen kellemetlen helyzetbe, amikor azt mondta az asszony férjének, hogy felesége nem az ő gyermekét hordja a szíve alatt. Az asszony több településen is mocskolta a felperest, azt állítva róla, hogy „*fattyat vetett*”, ezért nyelvváltságra ítélték.⁶⁴ Kis Jánosnénak is ez lett a büntetése 1703 februárjában. Szűcs Györgynét gyalázta mások előtt ilyen szavakkal: „*Ugyan ne[m] vetett az én valagam fattyat, mint a' tiéd.*”⁶⁵

Az említett huszonnégy perben az eddig bemutatottakon kívül még számos érdekes esetre bukkanhatunk. Zlattya Lászlónét például bigámistának mondták, míg Kovács Andrásról azt terjesztették, hogy „*feleségével hitetlenül él*”. Egyik esetben sem maradt fenn az ítélet.⁶⁶ Cifra történet keringett Fekete Mihályról is 1695 őszén. A férfi állítólag Balog János szolgálóját kergette leeresztett gatyával, miközben szeméremtestét a kezében tartotta. A lányt az udvaron és az utcán is üldözte, s ha Szendrei István nem mentette volna meg tőle, meg is erőszakolta volna. Fekete egy Szabó Mihály nevű férfit citált az ügy miatt, aki Balog Szabó Jánost nevezte meg forrásának, „*ki is magára vévén azon szavatyot, referállya magát Szendrei Istvánra*”. A per még hónapokig elhúzódott, ám az ítélet itt sem derül ki a bejegyzésekből.⁶⁷ Simon Péter is azért pereskedett Atal Istvánnéval 1701 júliusában, mert az asszony szerint „*erőszakot akart rajta tenni*”, még az ingalját is elszakította a dulakodásban.⁶⁸ A per kimenetelét itt is homály fedi, de megmaradtak az üggyel kapcsolatos tanúvallomások. Az asszony négy tanút állított, akik közül kettő csak arról tudott beszélni, hogy az alperes elpanaszolta neki az esetet. A másik kettőnek viszont a panaszkodás előttről is volt valamennyi információja. Egyikük azt állította, hogy az ölban volt a két féllal, amikor a felperes rádőlt az ágyban fekvő asszonyra mondván: „*Majd meghegyezem, eb leánynya.*”⁶⁹ Simon Péter csupán két tanút hozott, akik egybehangzóan állították, hogy Atal Istvánné már rongyosan vette az ingalját, s az nem a dulakodás közben szakadt el. Emellett az egyikük által felidézett történetből az derül ki, hogy az asszonynak igen rossz volt a kapcsolata a felperes feleségével. A tanú így idézte fel a vádlott szavait: „*No, ugyan csak fecseg Balyik Panda /: ez az A[ctor] felesége:/ [...], nem tud hallgatni. De olyat ejtek rajta rövid nap, hogy az ucsa megcsudálkozik belé. Míg él, sem felejtí el.*”⁷⁰

De olyan sértésekről is olvashatunk, hogy valakivel nem hált együtt a neje, vagy szexuális együttlétet ígért a vádlottnak.⁷¹ A hajadon Sándor Annát többek között azzal mocskolta Kovács Máténé, hogy szépen illik a fejébe a konty, vagyis már nem leány.⁷² Árva Jánosné pedig úgy próbálta elválasztani lányát a vejétől, hogy bestialitással rágalmaztta meg a férfit.⁷³

⁶⁴ Uo. 24. k. 552–553. 1699. szept. 24.; 562. 1699. okt. 5.

⁶⁵ Uo. 25. k. 524. 1703. febr. 15.; 541. 1703. márc. 5.

⁶⁶ Zlattya Lászlónéra l. uo. 201–202. 1701. szept. 8. Kovács Andrásra l. uo. 24. k. 47–48. 1697. márc. 25.; 56. 1697. ápr. 25.

⁶⁷ Uo. 23. k. 321. 1695. nov. 24.; 323–324. 1695. dec. 12.; 324–325. 1695. dec. 15.; 345. 1696. jan. 9.; 373. 1696. febr. 13.; 406. 1696. márc. 26.

⁶⁸ Uo. 25. k. 173. 1701. júl. 12.

⁶⁹ MNL HBML IV.1018.e 2. k. 400–401. 1701. júl. 12.

⁷⁰ Uo. 414.

⁷¹ Előbbire l. MNL HBML IV.1011.a 24. k. 713. 1700. máj. 15. Utóbbira l. uo. 593. 1699. dec. 10.

⁷² Uo. 132. 1697. nov. 13.

⁷³ Uo. 456–457. 1699. ápr. 6.; 509. 1699. júl. 2.

Nagyon érdekes, hogy a korábbi évszázadhoz képest eltérés mutatkozik a nemek szerinti megoszlás tekintetében ezeknél a pereknél. Míg korábban a nőkkel szemben voltak jóval gyakoribbak a nemiséggel kapcsolatos rágalmak, addig ebben a tizenegy évben azt tapasztaljuk, hogy több mint kétszer annyi férfi esett áldozatul az efféle rágalmaknak, mint amennyi nő.⁷⁴ Érdeemes azonban azt is megemlítenünk, hogy a rágalmazók között viszont közel négyszer annyi nőt találunk, mint férfit.

Boszorkánynak, ördög tagjának is többeket szidtak. Láthattuk, hogy Nyíró Erzsébetet saját férje kiáltotta boszorkánynak. Az efféle gyanúsítás tizenegyszer jelenik meg a vizsgált perekben. Szatthmári Mátyásnéról csupán annyi derül ki, hogy a vád szerint „*más keresztén asszont boszorkánnak mondott*”, de rendszerint a sértett fél hívta perbe a rágalmazót.⁷⁵ Oláh Jánosné Géczi Benedek és felesége perelte 1699 februárjától, mert több más mellett azt állította róluk, hogy „*ötet megették*”, vagyis megbetegítették, rontást hoztak rá. Bizonyították igazukat, ezért Oláhnénak nyelvváltságot kellett fizetnie.⁷⁶ Paisos Istvánné Juhász Erzsébet Tepete Istvánnét citálta 1702 júliusában, mert az asszony egyebek mellett azzal is vádolta, hogy „*a' maga gyermekét maga rontotta meg, melyből soha meg ne[m] gyógyul*”, vagyis rontást hozott a saját gyermekére. Az ítéletet sajnos nem ismerjük.⁷⁷ Bosó András viszont nyelvváltságra ítélték, miután vén boszorkánynak nevezte Kovács Andrásné Pálffy Erzsébetet ugyanez év novemberében.⁷⁸ Detki Péterné Bottyáni Mihálynét szidta ördög tagjának 1698 júliusában, hozzátéve azt is, hogy „*megérdemlette volna, hogy eddig az házát elbánták volna, mert nála minden rosszak helyét találják*”.⁷⁹

Ez utóbbi sértés, hogy valaki mindenféle rossz embert befogad a házába, máshol is előkerül. Özvegy Szabó Imrénét is azzal diffamálta Szabó Andrásné 1697 júniusában, hogy „*a' mely házba lakik az A[ctor], abb[an] mind paráznát, orvot, gyilkost, hamis hitűt befogad*”.⁸⁰ De Józán András házát is hasonló vádak érték. Bíró Istvánné kiáltotta teli torokból 1700 augusztusában, hogy a férfi háza „*kurvák [sic] barlangja, s paráznák háza*”.⁸¹ Sajnos egyik ítélet sem maradt fenn, bár valószínű, hogy Józán András megnyerte a pert, mivel tanúkkal is igazolta az elhangzottakat.⁸²

A korabeli városlakók nem riadtak vissza az egyéb vádaskodásoktól sem. Galgóczi Gergelyt például a vád szerint Nagy András nevezte káromkodónak 1693-ban, azt is kiemelve, hogy megérdemelte volna, hogy kövekkel agyonverjék emiatt.⁸³ Bihari Jánosné

⁷⁴ Szendiné 2005. 79. Bónis György Buda és Pest vizsgálata során szintén azt tapasztalja, hogy inkább a nők ellen fordultak elő a nemiséggel kapcsolatos rágalmak. L. Bónis 1962. 253.

⁷⁵ Szatthmári Mátyásnéra l. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 195. 1701. szept. 1.

⁷⁶ Uo. 24. k. 406. 1699. febr. 16.; 414. 1699. febr. 23.; 423. 1699. márc. 2.; 438. 1699. márc. 19.

⁷⁷ Uo. 25. k. 403. 1702. júl. 15.

⁷⁸ Uo. 457. 1702. nov. 27.; 473. 1702. dec. 16. Bosó ekkor szintén perelte az asszonyt rágalmazás és erőszakos fellépés miatt, ám a pert elveszítette. Uo. 473. 1702. dec. 16.; 525–526. 1703. febr. 17.; 541. 1703. márc. 5. Az asszony időközben megnyert még egy mocskolódással kapcsolatos pert a férfival szemben. Uo. 517. 1703. febr. 3.

⁷⁹ Uo. 24. k. 296–297. 1698. aug. 28.

⁸⁰ Uo. 71. 1697. jún. 13.

⁸¹ Uo. 787. 1700. szept. 2.

⁸² MNL HBML IV.1018.e 2. k. 305–306. 1700. szept. 2. További érdekesség, hogy a vádlottat ugyanekkor Józán András felesége is perbe fogta, mert őt nyilvánvaló kurvának (sic) nevezte. MNL HBML IV.1011.a 24. k. 788. 1700. szept. 2.

⁸³ Uo. 23. k. 26. 1693. jún. 9.

Portörő Istvánt nevezte gyilkosnak, amely miatt nyelvváltásra ítélték.⁸⁴ Bükkösi Györgyről pedig azt terjesztették a következő évben, hogy hamis pénzt, kék színű, rossz német forintot ver.⁸⁵ Szintén hamis pénzzel hozták összefüggésbe a kolozsvári Fogarasi Istvánt is 1695 decemberében. A Debrecenben lakó Kőrösi István állította róla, hogy hamis pénzt használ, s hogy neki is azzal fizetett. Fogarasi szerint a férfi ennek igazolására még arra is vetemedett, hogy másoknak fizessen hamis tanúskodásért.⁸⁶ Bihari Jánosné esetén kívül egyik itt felsorolt per kimenetelét sem tudjuk meg a vizsgált forrásokból.

Még számos érdekes és izgalmas pereskedést ki lehetne emelni, azonban a dolgozat terjedelme erre most nem ad lehetőséget. Összességében elmondható, hogy a korabeli debreceniek nagyon kreatívak voltak, ha ellenségeik sértegetéséről, bemocskolásáról volt szó.⁸⁷ Gyakran nem derül ki, milyen kapcsolatban állt egymással a sértett és a vádlott, de találunk példát rokonokra, házastársakra, sógorokra és szomszédokra is.⁸⁸ Láthattuk, hogy a kor emberei mennyire érzékenyek voltak, ha becsületsértésről volt szó. Ezt az érzékenységet, s a téma komolyságát az ítéletek is jól tükrözik. Még úgy is, hogy kilencvenöt per kimenetelét nem találjuk meg a vizsgált jegyzőkönyvekben. Valamint volt olyan eset is, ahol a becsületsértés mellett valamilyen egyéb vád is szerepelt, és az ítéletben már nem esett szó a mocskolódásról.⁸⁹ A fennmaradt ítéletek nagy része, több mint negyven, nyelvváltásról tanúskodik, melynek összegét több bejegyzésben is 100 forintban határozták meg.⁹⁰ Találkozunk azonban kisebb bírsággal is. Kun Istvánt 12 forint kifizetésére ítélték, amiért Fazokas Szabó Mihályt „illetlen szókékal, boglya, oldal, tyukmomyas, kórságos szabónak kiáltotta” 1699-ben. Azt is kikötötték, hogy ha a férfi ezt nem fizeti be, akkor „két nap a’ kalodában szenvedgyen, s megplagaltassék”.⁹¹ Az esküdtek többeket felszólítottak a sértett fél megkövetésére is, amelyhez olykor reverzális adása is párosult.⁹² De találunk példát arra is, hogy a deliberatumban csak a felek közti megegyezést rögzítették.⁹³ Paráznáknál találkozunk azzal a büntetéssel, hogy nyelvüknél fogva vigye ki őket a hóhér a büntetés helyére, amiért ártatlan férfiakra vallottak, vagy legalábbis olyanokra, akik purgálták magukat.⁹⁴ Ahogyan arra már láthattunk példát, nem mindenki tudta bizonyítani vélt vagy valós sérelmét. Összesen tizenkét felmentő ítélet született.⁹⁵

De nem is szabad meglepődnünk azon, hogy a korabeli városlakók ennyire komolyan vették a különféle sértéseket és rágalmakat, s hogy ilyen fontosnak tartották mielőbbi

⁸⁴ Uo. 24. k. 783. 1700. aug. 30.; 814. 1700. nov. 27.

⁸⁵ Uo. 23. k. 125. 1694. jún. 17.

⁸⁶ Uo. 355–357. 1696. jan. 19.

⁸⁷ Nemcsak a korabeli Debrecenben találkozunk ilyen változatos vádakkal. Bónis György Buda és Pest polgáraitól hoz számos érdekes példát, Kállay István pedig a fehérvári lakosok pereskedéseiből nyújt színes összefoglalást. Természetesen több hasonlóság is megfigyelhető a három város pereskedéseiben. L. Bónis 1962. 247–256.

⁸⁸ Rokonokra l. pl. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 319. 1702. márc. 6. Házastársakra l. pl. uo. 24. k. 32. 1697. febr. 28. Sógorokra l. pl. uo. 77. 1697. jún. 20. Szomszédokra l. pl. uo. 25. k. 473. 1702. dec. 16.

⁸⁹ L. pl. uo. 24. k. 324–326. 1698. nov. 24.; 331. 1698. dec. 1.

⁹⁰ L. pl. a már említett Csanálosi Jánosné esetét.

⁹¹ MNL HBML IV.1011.a 24. k. 567–568. 1699. okt. 12.

⁹² L. pl. uo. 23. k. 407. 1696. márc. 27.

⁹³ L. pl. uo. 24. k. 228. 1698. ápr. 17. A felek megegyezése Kállay szerint már „az első időkben” gyakorlattá vált, s a megegyezés azon fajtája, amikor az alperes reverzálisban kötelezi magát arra, hogy a jövőben tartózkodik a hasonló cselekedetektől, csak a polgárok számára volt engedélyezve. L. Kállay 1996. 322.

⁹⁴ L. pl. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 468–469. 1702. dec. 14.

⁹⁵ L. pl. Ádám Szűcs János esetét.

tisztázásukat a vádak alól, hiszen ezeknek az embereknek sok esetben a megélhetésük múlt a becsületükön. Bónis György szerint „*a becsületen esett folt a kisváros lakójának valóban polgári halált jelentett, s ezért sietett kiki megvédeni ezt a kincsét*”.⁹⁶

Rita Papp

„The Devils Shoulde Squabble with Him!” – Abuse, Slander, and Libel in Debrecen between 1693 and 1703

In my study, I examine litigations in the city of Debrecen on insults and slanders based on magistrate and courthouse minutes between 1693 and 1703. First, I present the various insults and abuses based on examples, then the slanders and false accusations. The libel was considered a *delicta privata* act, that is, it was a private crime, and it was taken very seriously in the era, as in many cases, the subsistence of the contemporary citizens depended on their reputation.

⁹⁶ Bónis 1962. 247.; Szendiné 2005. 78.

Források

MNL HBML	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
IV.1011.a	Debrecen Város Tanácsának iratai. Tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvek.
IV.1018.e	Debrecen Város Törvényszéke iratai. Büntető-törvényszéki jegyzőkönyvek.

Szakirodalom

Bónis 1962.	Bónis György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után (1686–1708). (Budapest várostörténeti monográfiái 23.) Bp., 1962. Online: http://mek.oszk.hu/09100/09162/ (Utolsó letöltés: 2014. 02. 05.)
Hajdu 1985.	Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Bp., 1985.
Kállay 1996.	Kállay István: Városi bíraskodás Magyarországon 1686–1848. Bp., 1996.
Komoróczy 1981.	Komoróczy György: A városigazgatás 1693–1716 között. In: Debrecen története. 2. kötet. Szerk.: Ráczy István. Debrecen, 1981.
M. Antalóczy 2001.	M. Antalóczy Ildikó: Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén. Debrecen, 2001.
Stipta 1998.	Stipta István: A magyar bírósági rendszer története. Debrecen, 1998.
Szendiné 2005.	Szendiné Orvos Erzsébet: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1606–1610. Doktori (PhD) értekezés. DE BTK. Debrecen, 2005.